prieš pradedant pirmojo etapo darbus, išminuotojai primygtinai rekomendavo nekasinėti užverstų šulinių ir gynybinio griovio be jų priežiūros arba išankstinių numatytos tyrinėti teritorijos išminavimo darbų. Forto restauravimo ir pritaikymo projekte būtina numatyti tyrinėtų pastatų vidaus, privažiavimų ir kelių lygių atstatymą, išsaugant išlikusius grindinius ir restauruojant išlikusius drenažo šulinius.

The Investigation of the 6th Fort of Kaunas Fortress

During the second stage of the excavation, the vicinity of the remaining 20 buildings of Kaunas 6th Fort and the road sites were investigated and 30 test pits of various sizes (nos. II–XXIII) (a total of 293 m^2) were excavated. The buildings and installations investigated beyond the barracks are arranged in three rows. Cobblestone and brick paving was discovered in the first line at the entrances to the munitions bunkers/magazines and the passages of the central postern. The road running past the munitions bunkers was only paved near bunker XX. Elsewhere the road's surface consisted of fill layers of gravel and rubble. Brick drainage wells that are now filled in were found near bunkers V and XXII. An unfilled earthen well has survived near bunker XXII.

The second line, which is separated from the first by a 7 m high earthen barrier, consists of cannon casemates and the nearby postern openings of the munitions bunkers. The postern openings of munitions bunkers X, V, XXII, and XX are beside cannon casemates IX, VI, XXI, and XIX. Filled in drainage wells were discovered near the postern openings. The interior of these structures was paved with cobblestones. No traces of the former surface were found near the entrance of any of these structures, only five cobblestones, which could be part of the dismantled cobblestone paving, having been found near the right opening of cannon casemate XI.

In the third line, it was impossible to investigate the central caponier, the two demi-caponiers at the corners, and the rearward-facing firing gallery, all of which are in the defensive ditch, because they are either standing in water or the groundwater level is at the ground's surface. It is essential for the project for the restoration and adaptation of the fort to foresee the restoration of the buildings' interiors, the passages, and the road levels while preserving the surviving paving and restoring the surviving drainage wells.

Linas Kvizikevičius,
Diana Antropikaitė

Vokiečių karių palaidojimai Lileikėnuose ir Parovėjoje

2015 m. dviejose Lietuvos vietose vykdyti nedidelių apimčių II Pasaulinio karo vokiečių karių palaikų ekshumavimo darbai.

Lileikėnai (Šilalės r., Pajūrio sen.). Palaidojimų vieta yra Lileikėnų kaimo R dalyje, prie kelio į Vidutiškės kaimą, ties sklypu 16. Apie karių kapus informavo vietiniai gyventojai Ida ir Jurgis Juozapaičiai bei Zigmas Šerpytis. Jie žinojo tikslią palaidojimo vietą, daug metų rūpinosi kapaviete. Tačiau dėl silpnos sveikatos nebegalėdami lankyti kapo, jie kreipėsi į Šilalės rajono savivaldybę dėl žuvusių karių atminimo išsaugojimo ir perlaidojimo galimybės. Apie tai informacijos KVP suteikė Šilalės rajono Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus kultūros paveldo apsaugos vyriausioji specialistė Jurgita Viršilienė. 1944 m. artėjant Raudonosios armi-

jos frontui ir traukiantis vokiečių kariuomenei, Lileikėnų apylinkėse iš sunkiojo pabūklo pašautas Vokietijos karių šarvuotis, žuvo jame buvę 4 vokiečių kareiviai. Po kelių dienų vietiniai gyventojai surinko palaikus ir palaidojo negilioje duobėje. Po kelių dienų, pasitelkus daugiau darbo jėgos, kariai perlaidoti gilesnėje duobėje. Sprendžiant iš antpečių, tai buvę aukštesnio rango vokiečių kariai. Kariai turėjo žetonus, su kuriais ir palaidoti.

Žuvusieji palaidoti senų kaimo kapinaičių ŠR paribyje. Kapinės yra kelio į Vidutiškės kaimą dešinėje pusėje, medžiais apaugusioje pakilumoje. Palaidojimo vieta buvo žemesnėje vietoje, tarp kapinaičių ir minėto kelio, nuo jo nutolusi apie 4 m atstumu į PR. Palaidojimo vietą žymėjo tik nežymiai nusėdusio grunto plotas bei gyventojų atneštos gėlės ir žvakės. Čia suformuota apie 3,3x2,2 m dydžio duobė. Po velėna ir pilku smėlingu gruntu su gausiomis šaknimis nuo 30 cm gylio kastas piltinio smėlio sluoksnis. Jame 1,4–1,5 m gylyje atidengti 4 karių griaučiai. Mirusieji palaidoti bendroje duobėje galvomis į V.

Kapas 1. Mirusysis, 25–30 m. vyras (167 cm ūgio), palaidotas kniūbsčias, rankos ištiestos palei šonus. Jo pečių srityje buvo odinio diržo su grandimis ir kniedėmis liekanų. Šalia griaučių rasta geležinių sagtelių, 26 sagos, 2 metaliniai kabliukai, šukų ir kitų daiktų fragmentų. Taip pat rastas iš dalies įskaitomas karinio atpažinimo žetono fragmentas. Nustatytos kaukolės kairės pusės ir kairiojo šlaunikaulio bei blauzdikaulio sužeidimų žymės.

Kapas 2 buvo 20–25 m. vyro (169 cm ūgio). Mirusysis palaidotas ant nugaros. Jo rankos ištiestos, kairė koja ištiesta, dešinė sulenkta. Prie mirusiojo rasta odinių diržų liekanų (ant vieno įspaustas numeris: 1/1136/0018), metalinės ir medinės 6 sagos, 1 geležinė sagtis, kitų metalinių daiktų fragmentų bei perlaužtas atpažinimo žetonas. Žetonas gerai išlikęs ir įskaitomas.

Kapas 3 buvo 17–20 m. vyro (165 cm ūgio). Mirusysis palaidotas kniūbsčias, ant palaikų 2 ir 4. Dešinė ranka užmesta mirusiojo 4 juosmens srityje, kairė buvusi ištiesta, prie palaikų 2 dubens. Kojos ištiestos. Prie griaučių rasta odinių dirželių liekanų, metalinių daiktų fragmentų, geležinių kabliukų, sagtis, sagos bei iš dalies įskaitomas atpažinimo žetonas.

Kapas 4. Mirusysis, 25–30 m. vyras (165 cm ūgio), palaidotas kniūbsčias į Š nuo kapo 2. Jo kairė ranka buvo užmesta ant mirusiojo 2, dešinė ištiesta palei šoną. Kojos ištiestos. Prie mirusiojo dešinės mentės rastas neperlaužto žetono fragmentas bei geležinio daikto liekanų. Žetonas dėl šalia buvusio audinio liekanų prastai išlikęs. Taip pat rasta odinio diržo liekanų, sagų ir kitų daiktų fragmentų. Nustatytos kairiojo blauzdikaulio sužeidimų žymės.

Parovėja (Biržų r., Parovėjos sen.). Palaidojimo vieta yra dešinėje Upės gatvės pusėje, į R nuo sklypo Upės g. 2. Nuo Upės gatvės važiuojamosios dalies vieta nutolusi apie 20 m į ŠR pusę. Ją nuo PR pusės riboja esamas griovys ir lapuočiai, iš ŠV pusės yra dirbamas laukas. Kapo vietoje pastatytas paminklas žuvusiesiems – geležinis kryžius su data „1944“. Vieta lankoma vietinių gyventojų, prie paminklo pastatyta kapinių žvakių ir gėlių.

Vokiečių kareiviai šioje vietoje palaidoti 1944 m. 1991 m. čia palaidoti dar 3 kareivių palaikai, rasti netoliese vykdytų žemės darbų kasimo metu. Griaučių liekanos laidotos medinėse dėžėse. Anot vietinių gyventojų, 9 dešimtmetyje kapo vieta buvo iškasinėta ieškant vertingų daiktų ir karinių atributų. Dėl to KGB buvo pradėjusi ikiteisminį tyrimą. Minėtas paminklas kapavietėje įrengtas XX a. 10 dešimtmetyje.

Tarp paminklo ir esamo griovio nuo Upės gatvės suformuotas apie 12x7 m dydžio plotas.

Po velėna dirvožemio sluoksnyje rasta pavienių žmonių kaulų, šovinių, sagų, diržo sagtis ir kitų radinių fragmentų. Sluoksnyje 40–60 cm gylyje buvo aptinkama žmonių kaulų sangrūdų bei pavienių kaulų – XX a. pabaigoje suardytų kapų liekanų. Prie kaulų buvo karinės aprangos ar ekipuotės liekanų. Rasta diržų ir batų liekanų, sagų, 3 atpažinimo žetonai.

Aptiktos 3 iš medinių lentų ir polietileno plėvelės suformuotos apie 80x50 cm dydžio dėžės su 1991 m. perlaidotais karių palaikais. Prie griaučių liekanų dėžėse rasta batų liekanų, diržo sagtis su herbu ir užrašu *Gott mit uns*, geležinė cilindrinė šovinių dėtuvė, dujokaukės liekanų, pastos tūtelės fragmentas.

Į PR nuo suardytų palaikų liekanų, arčiau griovio 70–90 cm gylyje nuo esamo paviršiaus atidengtos nesuardytų 5 palaikų liekanos. Tai anatominėje padėtyje buvę kojų kaulai (liekanos – šlaunikauliai, blauzdikauliai ir šeivikauliai bei pėdų kaulai). Prie jų rasta avalynės liekanų, sagų. Žemiau palaidojimų horizonto po piltiniu pilku smėlingu sluoksniu apie 0,9–1 m gylyje pasiektas įžemis – gelsvas smėlis. Nustatyta, kad kapavietėje buvo palaidota mažiausiai 17 individų.

Lileikėnuose ekshumuoti palaikai bus perlaidojami Klaipėdoje, Parovėjoje – Kaune esančiose vokiečių karių kapinėse. Kapuose aptiktos aprangos ir ekipuotės liekanos bus perlaidotos kartu su palaikais. Identifikaciniai žetonai bus perduoti VDK.

The German War Graves in Lileikėnai and Parovėja

In 2015, the remains of Second World War German soldiers buried in the village of Lileikėnai (Šilalė District, W Lithuania) and the town of Parovėja (Biržai District, N Lithuania) were exhumed. In Lileikėnai, a cemetery with the remains of four soldiers was discovered near the old village cemetery. They died in 1944 when their armoured vehicle was hit by a heavy gun. The soldiers, 17–30 year-old males, had been interred at a depth of 1.4–1.5 m with their heads to the W.

In Parovėja, to the E of the plot at Upės St. 2, there was a burial site, marked by a monument, of soldiers who died in 1944. Because the site had been dug up in the late 20th-century in the search for valuable objects, the burials had been disturbed. They consisted of concentrations of bones with the remains of military clothing and gear. Only on the edge of the burial site, at a depth of 70–90 cm were undisturbed partial remains, i.e. articulated leg bones with the remains of clothing, which belonged to five individuals, unearthed. At least 17 individuals had been interred at the burial site.

Gediminas Petrauskas,
Vykintas Vaitkevičius,
Aistė Petrauskienė,
Ernestas Kuckailis

II Pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai

2015 m. balandį–lapkritį Lietuvos laisvės kovos įamžintojų sąjūdis žvalgė II Pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karo vietas Ignalinos, Kelmės ir Raseinių rajonuose, o rugpjūtį kartu su VU Istorijos fakultetu surengtos ketvirtosios akademinio jaunimo vasaros stovyklos-seminaro „Laisvės kovų atmintis“ metu tęsė kompleksinius laisvės kovų kraštovaizdžio Balandiškio apylinkėse (Radviliškio r.) tyrimus (žr. *ATL 2012 metais*, V., 2013, p. 642–651; *ATL*